

ASMENS NETURTINIŲ TEISIŲ PO MIRTIES TEISINĖS APSAUGOS IR ĮGYVENDINIMO PROBLEMAS

Tomas Pukšmys

Mykolo Romerio universitetas

Anotacija

Pagrindinis šio straipsnio tikslas – ištirti poreikį koreguoti atitinkamas LR CK normas, reglamentuojančias asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties. Atsižvelgiant į tai straipsnio pirmoje dalyje analizuojama asmens neturtinių teisių apsauga ir įgyvendinimas po mirties. Antroje dalyje apžvelgiamas neturtinės žalos atlyginimas kaip teisių gynimo būdas pažeidus asmens neturtines teises po mirties. Trečioje straipsnio dalyje analizuojamas asmens neturtinių teisių po mirties teisinio reguliavimo korekcijų poreikis ir galimybės. Išvadose siūloma įtvirtinti asmenų, turinčių teisę įgyvendinti asmens neturtines teises po mirties, eilę pagal įstatymą. Be to, rekomenduojama įvertinti asmens teisę dar esant gyvam nuspręsti, kas gins ir įgyvendins jo asmenines neturtines teises po mirties.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: asmens neturtinės teisės po mirties, neturtinė žala, asmens teisė į atvaizdą, asmens teisė į privatų gyvenimą.

Abstract

The main objective of the present article is to examine the need to adjust relevant provisions of the Civil Code of the Republic of Lithuania governing the protection of personal non-property rights after death. In this context, the initial part of the analysis deals with the protection and implementation of the personal non-property rights after death. The following part gives an overview of the compensation of non-pecuniary damage as a way of protection of rights in case of infringements of personal non-property rights after death. The final part of the article analyzes the need and possibilities of legal regulatory adjustments of personal non-property rights after death. The Conclusions suggest to establish the succession of persons entitled to implement the personal non-property rights after death under the law. In addition, it is recommended to assess the individual's right to decide still being alive who shall defend and implement his/her personal non-property rights after death.

KEY WORDS: personal non-property rights after death, non-pecuniary damage, personal right to an image, personal right to a private life.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v69i1.1058>

Įvadas

Tada, kai pažeidžiamos asmens neturtinės teisės asmeniui esant gyvam, teisių gynimo būdai ir jų įgyvendinimas nekelia tiek daug problemų, kaip tais atvejais, kai pažeidžiamos asmens neturtinės teisės po mirties. Pažymėtina, kad šių dienų kontekste aktyviai diskutuojama ir ieškoma būdų, kaip teisiškai pagrįsti asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties (Schulze Wessel, 2001, S. 11). Asmens neturtinių teisių apsaugos pagrindimo problema po mirties yra susijusi su nuostata,

kad mirus asmeniui pasibaigia ir su juo susijusios teisės (Fischer, 2004, S. 50). Vis dėlto tenka pripažinti, kad tokia nuostata, kuria remiantis būtų eliminuota asmens neturtinių teisių apsauga po mirties, nebūtų teisinga. Tokios pasitaikančios praktinės situacijos, kaip žeminantis mirusiojo asmens gyvenimo aprašymas knygoje, mirusiojo atvaizdo panaudojimas reklamos tikslais leidžia daryti išvadą, kad asmens neturtinės teisės turi būti saugomos ir po asmens mirties.

Lietuvoje asmens neturtinių teisių apsauga po mirties įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – LR CK) II skyriuje, tačiau koncepcinio požiūrio į šias neturtines teises Lietuvos teisės moksle iki šiol trūksta. Tenka pastebėti, kad LR CK įtvirtinta asmens neturtinių teisių apsauga po mirties nepaneigia poreikio pagrįsti, kaip velionio neturtinių teisių apsauga suderinama su nuostata, kad mirus asmeniui pasibaigia ir su juo susijusios neturtinės teisės. Dėl to siekiant pagrįsti šį prieštaravimą ir norint geriau suprasti asmens neturtinių teisių gynimą bei įgyvendinimą po mirties, būtina išsami šių neturtinių teisių analizė.

Šiame darbe, išanalizavus asmens neturtines teises po mirties, atskleidžiamos šių teisių apsaugos sąlygos, pagrindai ir ryšys su kitais teisės institutais. Taip pat identifikuojamos teisinio reguliavimo problemos. Pavyzdžiui, LR CK 2.22–2.23 straipsniuose numatyta, kad po asmens mirties sutikimą panaudoti asmens atvaizdą ir atskleisti privataus gyvenimo detales gali duoti mirusiojo sutuoktinis, tėvai ar vaikai. Nors įstatyme numatyti subjektai, turintys teisę įgyvendinti velionio neturtines teises, tačiau tai neeliminuoja teisinio konflikto tarp artimųjų galimybes. Teisinio konflikto galimybė reali tais atvejais, kai velionis neturi nei sutuoktinio, nei tėvų, o vaikų yra daugiau kaip vienas ir jų požiūriai dėl mirusiojo neturtinių teisių įgyvendinimo skirtingi. Tokiu atveju trečiasis asmuo ir velionio vaikai atsidurtų teisiškai neapibrėžtoje situacijoje, kuri teisiniu požiūriu neturėtų būti toleruojama. Nagrinėjamos problemos kontekste kvestionuotinas ir trečiojo asmens teisės pagrįstumas – pasirinkti, iš kurio artimojo gauti sutikimą norint pasinaudoti asmens neturtinėmis teisėmis po mirties. Be to, svarstyтина, kaip įgyvendinamos ir ginamos mirusio asmens neturtinės teisės, kai velionis neturi įstatyme numatytų artimų giminaičių. Ar įstatyme numatytų artimų giminaičių neturėjimas reiškia, kad asmens neturtinės teisės po mirties paliekamos be teisinės apsaugos? Tokio pobūdžio teisinė nuostata nebūtų teisinga, veikiau diskriminacinė. Dėl to būtina surasti būdų ir priemonių, kurie padėtų užtikrinti efektyvią, asmenų, neturinčių artimų giminaičių, neturtinių teisių apsaugą po mirties.

Vertinant asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties pastebėtina, kad LR CK 2.21–2.22 straipsniuose įtvirtintas teisių gynimo būdas – neturtinės žalos priteisimas kelia abejonių dėl jo suderinamumo su teisės normomis, kuriose jis įtvirtintas. Pastebėtina, kad atsižvelgiant į šiose normose įtvirtintą teisinį reguliavimą velionio artimieji įgyvendina ir gina ne savo, o mirusiojo neturtines teises. Dėl to

svarstyti, kuo pagrįsta įstatyme įtvirtinta artimųjų galimybė prisiteisti neturtinės žalos atlyginimą už išgyvenimus, kurių jie nepatyrė.

Analizuojant asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties remiamasi Vokietijos patirtimi. Šioje valstybėje atlikti doktrininiai tyrimai ir per ilgą laiką suformuotas praktinis šių teisių apsaugos įgyvendinimas padeda atrasti teisinių problemų sprendimų būdų.

Straipsnyje vartojamų sąvokų apibrėžimas. Straipsnyje vartojama *asmens neturtinių teisių sąvoka* apima asmens teisę į atvaizdą ir vardą, teisę į privatų gyvenimą ir asmens garbę bei orumą.

Straipsnio objektas – asmens neturtinių teisių apsauga po mirties.

Straipsnio tikslas: pagrįsti būtinybę koreguoti atitinkamas LR CK normas, reglamentuojančias asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties.

Atliekant tyrimą duomenys rinkti dokumentų analizės metodu, o surinktų duomenų analizei taikytas kokybinės turinio analizės metodas kartu su sisteminiu, teologiniu ir lyginamuoju teisės aiškinimo metodais.

1. Asmens neturtinių teisių apsauga ir įgyvendinimas po asmens mirties

Lietuvoje asmens neturtinių teisių apsauga ir įgyvendinimas po mirties numatyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – LR CK) 2.21, 2.22, 2.23 ir 2.24 straipsniuose. Remiantis LR CK 2.21–2.22 ir 2.24 straipsniuose įtvirtintu teisiniu reguliavimu, teisę pareikšti ieškinį dėl asmens neturtinių teisių pažeidimo po mirties gali sutuoktinis, tėvai arba vaikai. Tiesa, LR CK 2.24 straipsnyje garbės ir orumo gynimas po asmens mirties susietas ne tik su velionio, bet ir su jo artimųjų – sutuoktinio, tėvų ir vaikų – garbės bei orumo pažeidimu. Tuo tarpu LR CK 2.23 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad asmens privatus gyvenimas yra neliečiamas. Po asmens mirties sutikimą pavišinti tam tikras privataus gyvenimo detales turi teisę duoti sutuoktinis, tėvai ar vaikai. Kaip matyti iš šios normos turinio, joje asmens neturtinių teisių įgyvendinimas po mirties susietas su velionio artimųjų sutikimo pavišinti mirusiojo privatų gyvenimą davimu.

Nagrįnejamu atveju tenka pastebėti, kad asmens neturtinių teisių įgyvendinimas ir apsauga po mirties pirmą kartą įtvirtinti tik 2000 m. liepos 18 d. priėmus naują LR CK. Iki tol šių vertybių įgyvendinimas ir apsauga po asmens mirties civilinius teisinius santykius reglamentuojančiuose įstatymuose nenumatyta. Nors teisinio reglamentavimo ir nebuvo, tačiau ieškinių su reikalavimu apginti pažeistas velionio neturtines teises būta. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1998 m. birželio 11 d. apžvalgoje dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7 str., 7¹ str. ir Lietuvos

Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas pastebėjo, kad per apibendrinamąjį laikotarpį paduotas tik vienas ieškinys, kuriuo reikalauta apginti mirusio asmens garbę ir orumą. Minėtoje apžvalgoje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad asmeniui mirus išnyksta jo teisnumas, todėl bet kokia to asmens teisinė gynyba per atstovus po jo mirties negalima. Vis dėlto, teismo vertinimu, melagingų žinių apie mirusįjį paskleidimas kartu tiesiogiai paveikia ir jo artimiausių giminaičių – sutuoktinio, tėvų, vaikų, kitų artimų giminaičių – reputaciją. Dėl to siekiant apsaugoti mirusiojo gerą vardą tuo atveju, kai žinios apie mirusįjį buvo paskleistos po jo mirties arba ir esant jam gyvam, bet dėl objektyvių priežasčių negalint pačiam apginti savo garbės, ieškinį dėl garbės žeminančių ir tikrovės neatitinkančių žinių paneigimo turi teisę pareikšti jo artimi giminaičiai (sutuoktiniai, tėvai, vaikai). Ši kasacinės instancijos teismo pozicija vertintina kaip prieštaringa. Vienu atveju teismas nurodo, kad asmens garbė ir orumas negali būti ginami per atstovus, kitu atveju, siekiant apsaugoti gerą mirusiojo vardą, pripažįstama teisė pareikšti ieškinį mirusiojo artimiesiems. Manytina, kad tuometį kasacinės instancijos teismo pozicijos prieštaravimą lėmė doktrininių tyrimų stoka. Siekiant išvengti teismų praktikos prieštaravimų ir norint geriau suprasti asmens neturtinių teisių reglamentavimo pagrindus, struktūrą ir santykį su kitais teisės institutais būtinas konceptualus požiūris į šių neturtinių teisių įgyvendinimą ir apsaugą. Nors po LR CK priėmimo praėjo daugiau kaip dešimt metų, Lietuvos teisės moksle stokojama konceptualaus požiūrio į asmens neturtinių teisių įgyvendinimą ir gynimą. Iki šiol neatskleistas santykis tarp LR CK įtvirtinto teisinio reguliavimo, numatančio asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties, ir nuostatos, kad po asmens mirties pasibaigia visos su asmeniu susijusios asmeninės neturtinės teisės.

Tuo tarpu apžvelgus Vokietijoje atliktus teisės mokslo tyrimus, susijusius su asmens neturtinių teisių apsauga po mirties, tenka pripažinti, kad jų gerokai daugiau nei Lietuvoje. Šios šalies mokslininkų sukurtos teorijos leidžia išvelgti atitinkamus asmens neturtinių teisių po mirties įgyvendinimo ir apsaugos modelius. Jos pagrindžia, kad po asmens mirties su asmeniu susijusios asmeninės neturtinės teisės nepasibaigia ir gali būti ginamos. Manytina, kad šios aplinkybės objektyviai leistų tikėtis detalios teisinio reguliavimo reglamentuojant asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties Vokietijoje. Vis dėlto teisinio reguliavimo aspektu šioje srityje tenka pripažinti, kad Lietuvoje asmens neturtinių teisių įgyvendinimas ir gynimas po mirties reglamentuotas detalčiau. Vokietijoje numatytas tik mirusio asmens teisės į atvaizdą įgyvendinimas. Vokietijos Menininkų ir autorių įstatymo (vok. *Kunsturhebersesetz*) 22 straipsnyje numatyta, kad norint paviešinti asmens fotografiją po asmens mirties nepraėjus dešimčiai metų būtina gauti sutuoktinio arba gyvenimo partnerio ir vaikų sutikimą. Tais atvejais, kai mirusysis šių asmenų neturi, sutikimą

turi teisę duoti jo tėvai. Tuo tarpu kitos asmens neturtinės teisės po mirties, laikantis susiformavusios teismų praktikos, ginamos taikant tiesiogiai Konstituciją. Šių dienų Vokietijos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje pažymima, kad asmens neturtinės teisės saugomos po mirties, vadovaujantis Konstitucijos 1 straipsnio 1 dalimi, kurioje įtvirtinta asmens orumo apsauga (Die Entscheidung des Bundesgerichtshof, 2006, 2008, 2012). Taip pat nurodoma, kad tikslinė asmens neturtinių teisių apsauga po mirties susijusi su asmens pripažinimu, asmenine ir socialine jo verte, kurią asmuo įgyja per visą savo gyvenimą (Die Entscheidung des Bundesgerichtshof, 2008). Vokietijos Aukščiausiasis Teismas pirmą kartą asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties susiejo su Konstitucija dar 1968 m. nagrinėdamas bylą, kurioje įsūnis ir vienintelis aktorius bei teatro direktoriaus paveldėtojas pareiškė ieškinį leidyklai dėl uždraudimo išleisti naują romaną pavadinimu „Mephisto – karjeros romanas“ (Fischer, 2004, S. 50). Šioje planuojamoje išleisti knygoje pagrindinis veikėjas buvo aktorius, pavaizduotas kaip garbėtroška, beatodairiškas ir negailestingas oportunistas, sparčiai siekęs karjeros nacionalsocialistinėje kultūros sistemoje. Hamburgo apygardos teismas (vok. *Das Landgericht von Hamburg*) atmetė ieškovo ieškinį argumentuodamas tuo, kad ieškovo tėvio asmeninės neturtinės teisės po jo mirties pasibaigė. Dėl to ieškovas turi įrodyti savo asmeninių neturtinių teisių pažeidimą. Tuo tarpu Hamburgo apeliacinis teismas ieškovo ieškinį patenkino ir uždraudė romaną spausdinti. Apeliacinės instancijos, teismo nuomone, nepaisant to, kad asmens neturtinės teisės po jo mirties išnyko, tačiau jos išsaugo tolesnę apsaugą. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas su apeliacinės instancijos teismo išvada sutiko. Be to, kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad romano paviešinimo uždraudimas, kaip civilinių teisių gynimo būdas, yra galimas, nors tokį reikalavimą pareiškia ir ne pats teisių turėtojas. Tokią argumentaciją Aukščiausiasis Teismas grindė Konstitucijos 1 ir 2 straipsniais, kurie numato asmens garbės ir orumo gynimą bei laisvą asmens vystymąsi (Schulze Wessel, 2001, S. 42–43). Asmens neturtinių teisių apsaugai po mirties iš esmės pritarė ir Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas), nagrinėdamas leidyklos konstitucinį skundą. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad asmens neturtinių teisių apsauga po mirties gali būti paremta tik Konstitucijos 1 straipsniu, ginančiu asmens garbę ir orumą. Konstitucinis Teismas nurodė, kad teisinė apsauga, remiantis Konstitucijos 2 straipsnio nuostatomis, negalima, kadangi pagal šią konstitucinę normą laisvas asmens vystymasis suteikiamas tik asmeniui esant gyvam. Nepaisant šių teisinių patikslinimų Konstitucinis Teismas vis dėlto konstatavo, kad Konstitucijos 1 straipsnio 1 dalyje garantuojama asmens garbės ir orumo apsauga, kaip visoje konstitucinių vertybių sistemoje vyraujanti teisė būtų nesuderinama su tokiu teisiniu reguliavimu, kai būtų toleruojamas asmens garbės ir orumo žeminimas ir įžeidinėjimas po jo mirties. Konstitucinis Teismas

pažymėjo, kad Konstitucijos 1 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas įpareigojimas visoms valstybinėms institucijoms nepažeisti asmens garbės ir orumo nesibaigia su teisių turėtojo – teisės subjekto mirtimi. Ši konstitucinės justicijos praktika nuosekliai plėtojama ir vėlesniuose Konstitucinio Teismo procesiniuose sprendimuose (Die Entscheidung des Bundesgerichtshof, 2000, 2001, 2006, 2006 (1), 2007).

Nagrinėjamu atveju tenka pastebėti, kad Vokietijos teisės mokslas pritarė teismų praktikai, kuri pripažino, kad asmens neturtinių teisių apsauga po mirties turi būti ginama tiesiogiai taikant Konstituciją (Fischer, 2004, S. 47). Teisinėje literatūroje taip pat diskutuojama, kuri teorija, pagrindžianti asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties, yra tinkamesnė bei geriau užtikrinanti asmens neturtinių teisių apsaugą. Vokietijos teisės mokslininkų darbuose skiriamos iš esmės dvi teorijos: viena iš jų asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties kildina iš gyvojo asmens intereso ginti tas teises kaip savo. Kitos pozicijos šalininkai nurodo, kad šių teisių apsauga yra mirusiojo interesas, kaip teisinės apsaugos objektas, kuris turėtų būti ginamas. Laikantis tokio supratimo, asmens neturtinės teisės po mirties suprantamos kaip toliau egzistuojančios subjektinės teisės (Fischer, 2004, S. 48–50).

Taigi apžvelgiant teoriją, kuri po asmens mirties neturtinių teisių apsaugą kildina iš gyvojo intereso ginti tas teises kaip savo, pastebėtina, kad šios teorijos šalininkai laikosi pozicijos, jog dažniausiai velionio artimieji mirusiojo asmens neturtinių teisių pažeidimą supranta kaip savo teisių pažeidimą, kadangi mirusysis išlieka jų prisiminimuose. Dėl to šios teorijos atstovai siūlo praplėsti gyvojo asmens neturtinių teisių apsaugą tam, kad būtų užtikrinta velionio neturtinių teisių apsauga. Tokia teisinė apsaugos sistema dar vadinama netiesiogine mirusiojo apsaugos koncepcija. Kaip nurodoma teisinėje literatūroje, remiantis šia teorija vertinant pažeidimo sudėtį, turėtų būti atsižvelgta į tai, ar pažeidus asmens neturtines teises po mirties buvo pažeistos ir velionio artimųjų, kurie jas gina, neturtinės teisės. Aplinkybė, ar velionis būtų jautęs pažeidimą, ar su pažeidimu susitaikęs, neturi turėti jokios teisinės reikšmės vertinant reikalavimo pagrįstumą – tokiu atveju išimtinai turėtų būti vertinami gyvojo išgyvenimai dėl mirusiojo teisių pažeidimo (Luther, 2009, S. 89).

Vis dėlto tenka pastebėti, kad šis požiūris į asmens neturtinių teisių gynimą po mirties neišvengia kritikos. Abejojama, ar ši asmens neturtinių teisių apsaugos koncepcija gali užtikrinti tinkamą asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties, nes ji nepaaiškina, kaip ginamos tos asmens neturtinės teisės, dėl kurių pažeidimo mirusiojo artimieji nepatyrė dvasinių išgyvenimų arba nesugeba įrodyti dvasinio ir emocinio ryšio su mirusiuoju. Nagrinėjamu atveju tenka pastebėti, kad būtinybė įrodyti ne tik mirusio asmens neturtinių teisių pažeidimą, bet ir savo dvasinius išgyvenimus, nutolina šią teoriją nuo mirusiojo neturtinių teisių apsaugos. Vien

tik aplinkybė, kad reikia įrodyti savo dvasinius išgyvenimus, suteikia prielaidų manyti, kad ginamos ne mirusio asmens neturtinės teisės, o gyvojo (Fischer, 2004, S. 130–131). Be to, tenka sutikti su šios teorijos kritikų nuomone, kad asmens neturtinės teisės po mirties lieka neapgintos tais atvejais, kai velionio artimieji neįrodo, jog atitinkamais neteisėtais veiksmais buvo pažeistos ir jų asmeninės neturtinės teisės arba kad pažeidimas sukėlė jiems dvasinių išgyvenimų. Tokiu atveju, nepaisant to, kad mirusysis ir būtų apšmeižtas arba būtų pažeistos kitos jo neturtinės teisės, pažeidėjas išvengtų teisinės atsakomybės taikymo. Dėl to šios jo teisės taip ir liktų be teisinės apsaugos vien dėl to, kad velionio artimasis nesugebėjo įrodyti savo teisių pažeidimo arba dvasinių išgyvenimų. Esant šioms aplinkybėms tokio pobūdžio teisinė konstrukcija neužtikrina asmens neturtinių teisių apsaugos po asmens mirties.

Dėl to manytina, kad asmens neturtines teises po mirties geriau užtikrina teorija, kuri šių teisių apsaugą susieja su mirusiojo interesu kaip teisinės apsaugos objektu. Remiantis šia teorija, išimtinai ginamas vien tik mirusiojo interesas, nepaisant to, ar buvo pažeistos jo artimųjų neturtinės teisės. Manytina, kad mirusio asmens neturtinių teisių apsaugą atribojus nuo jį ginančio asmens neturtinių teisių pažeidimo, eliminuojama rizika, kad mirusio asmens neturtinės teisės nebus apgintos velionio artimajam neįrodžius savo teisių pažeidimo. Be to, vertinant vien tik mirusio asmens neturtinių teisių pažeidimą galima teigti, kad orientuojamasi išimtinai į mirusio asmens neturtinių teisių apsaugą, o ne į jo interesus ginančių artimųjų. Ne mažiau svarbus šios teorijos aspektas, kad šios teorijos šalininkai bando pagrįsti teisės subjekto teisiniuose santykiuose nebuvimą. Jų teigimu, aplinkybė, kad mirusysis negali įgyvendinti savo teisių, neturi jokios teisinės reikšmės. Nurodoma, kad atitinkamos teisės gali egzistuoti ir be teisių subjekto. Vienas tokių praktinių pavyzdžių – akcijų nusavinimas, kol naujasis akcininkas jų neperėmė. Prie analogiškų atvejų priskiriamos aplinkybės, kai miršta įmonės savininkas, kol paaiškėja jo teisių perėmėjas. Panašiomis nuostatomis grindžiamos ir daiktinės teisės, susijusios su šeimininkiu turtu (Luther, 2009, S. 65–67). Taip pat nurodoma, jeigu atitinkamas teises, kaip atskirą objektą, galima atskirti nuo teisių turėtojo, vadinasi, galima kalbėti ir apie teises be subjekto. Teisių galiojimo atžvilgiu esminę reikšmę turi ne subjektas, o objektas, nes tik jis yra ilgalaikių teisių santykių elementas. Dėl to, šios teorijos šalininkų nuomone, velionio neturtinės teisės galėtų būti įgyvendinamos patikėjimo teisės pagrindais. Nurodoma, kad pasitelkus patikėjimo teisės institutą nebūtinai paties teisių subjekto dalyvavimas teisiniuose santykiuose. Teigiama, kad pasinaudojus šiuo institutu būtų galima išsaugoti ir pamatines nuostatas, kad asmeniui mirus jis pasitraukia iš teisių santykių dalyvių rato (Luther, 2009, S. 69).

Nors nagrinėjamu atveju išvelgta teorijos, kuri asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties susieja su mirusiojo interesu kaip teisinės apsaugos objektu, privalumų, tačiau tenka pastebėti, kad esminę reikšmę turi aplinkybė, jog šiame skyriuje apžvelgtos teorijos paneigia nuostatą, kad su asmens mirtimi neturtinės teisės pasibaigia ir negali gali būti ginamos.

Svarbu pastebėti ir tai, kad šios teorijos gali būti įgyvendintos ir praktiškai. Tai įrodo Lietuvos teisinis reguliavimas. Įvertinus LR CK 2.21, 2.22 ir 2.24 straipsnių turinį, susijusį su asmens neturtinių teisių apsauga po mirties, matyti, jog LR CK 2.21–2.23 straipsniuose numatyta teisinė apsauga suformuota remiantis teorija, kad mirusiojo interesas yra teisinės apsaugos objektas. Tuo tarpu LR CK 2.24 straipsnyje mirusio asmens garbės ir orumo gynimas numatytas, remiantis teorija, kuri asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties kildina iš gyvojo intereso ginti tas teises kaip savo.

2. Neturtinės žalos atlyginimas, kaip teisių gynimo būdas, pažeidus asmens neturtines teises po mirties

Apžvelgus asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties, remiantis aptartomis teorijomis, tikslinga būtų paanalizuoti neturtinės žalos atlyginimą, kaip teisių gynimo būdą, kuris taikomas pažeidus velionio neturtines teises. Šio teisės gynimo būdo analizė pasirinkta dėl to, kad jis kelia abejonių dėl jo suderinamumo su teisės normomis, kuriose minėtas būdas įtvirtintas.

Analizuojant tai būtina atsižvelgti į LR CK 2.21–2.23 straipsnių turinį. Šiose teisės normose įtvirtintos asmens neturtinės teisės po mirties, ginamos remiantis teorija, kad mirusiojo interesas yra teisinės apsaugos objektas. Vadovaudamasis šia teorija įstatymų leidėjas šių teisių gynimą numatė tikslu išimtinai ginti mirusio asmens neturtines teises, nesusiejant jų su mirusiojo artimaisiais. Pažymėtina, kad pastariesiems suteikta teisė tiksliai pareikšti ieškinį dėl mirusiojo teisių pažeidimo. Įvertinus šią aplinkybę, kad velionio artimieji gina ne savo, o mirusio asmens neturtines teises, būtų galima daryti išvadą, jog neturtinės žalos atlyginimas, kaip teisių gynimo būdas, turėtų būti siejamas ne su velionio artimaisiais, o su mirusiuoju. Tokiu atveju mirusiojo artimieji, gindami velionio asmenines neturtines teises, turėtų įrodyti jo dvasinius išgyvenimus, tačiau atsižvelgiant į tai, kad asmuo jau yra miręs, hipotetinis velionio dvasinių išgyvenimų įrodinėjimas neįmanomas. Dėl to svarstyтина, ar nesant objektyvios galimybės įvertinti asmens dvasinių išgyvenimų nereikėtų neturtinės žalos atlyginimo, kaip teisių gynimo būdo, atsisakyti.

Nagrinėjamos problemos kontekste tenka pastebėti, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje neatsižvelgiama į tai, kad remiantis LR CK 2.21–2.23 straipsniuose įtvirtintu teisiniu reguliavimu, velionio asmeninės neturtinės teisės

ginamos išimtinai orientuojantis į mirusiojo interesą, jo nesusiejant su artimaisiais. Dėl to neturtinės žalos atlyginimo, kaip teisių gynimo būdo, neatsisakoma (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (...), 2008, 2010). Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasacine tvarka nagrinėjo bylą, kurioje ieškovai – nužudyto asmens sutuoktinė ir vaikai prašė priteisti iš atsakovo – laikraščio leidėjo neturtinės žalos atlyginimą, nes laikraštyje be jų sutikimo buvo išspausdinta jų artimojo, kurioje jis nufotografuotas nužudymo vietoje, fotonuotrauka (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (...), 2010). Kasacinės instancijos teismo vertinimu, pirmosios instancijos teismas pagrįstai priteisė mirusiojo tėvams ir mirusiojo sutuoktinei po 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimo, nes šiurkščiai pažeista jų artimo žmogaus teisė į atvaizdą (CK 2.22 straipsnio 3 dalis). Šios teisės pažeidimą kasacinės instancijos teismas vertino kaip neatsiejamą tiek nuo velionio teisės į orumą ir privatumą apskritai, tiek nuo ieškovų asmeninių neturtinių teisių, įskaitant teisę į privataus gyvenimo gerbimą gedėjimo kontekste. Su pastarąja teismo pozicija, kad pažeidus velionio asmenines neturtines teises kartu yra pažeidžiamos ir jo artimųjų teisės, nėra pagrindo sutikti. Pažymėtina, kad asmens teisė į atvaizdą ir privatų gyvenimą įtvirtinta LR CK 2.22–2.23 straipsniuose. Šiose teisės normose numatytas gyvojo asmens teisių įgyvendinimas atskirtas nuo velionio neturtinių teisių įgyvendinimo. Dėl to velionio teisių pažeidimas nėra pagrindas preziumuoti, kad pažeistos ir jo artimųjų neturtinės teisės, pastariesiems nepateikus įrodymų, patvirtinančių jų neturtinių teisių pažeidimą. Šioje byloje velionio artimųjų fotografijos paviešintos nebuvo, taip pat nemanytina, kad gėdijimas, kaip nurodė kasacinės instancijos teismas, gali būti pripažintas privataus gyvenimo dalimi pagal LR CK 2.23 straipsnį. Veikiau tai nemaloni dvasinė būsena, kurią sukėlė artimojo mirtis, o ne velionio fotonuotraukos publikacija. Atsižvelgiant į tai, kad buvo pažeista vien tik velionio neturtinė teisė, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas neturėtų teisinio pagrindo šių teisių susieti tarpusavyje ir priteisti neturtinės žalos atlyginimo velionio artimiesiems.

Tuo tarpu įvertinus Vokietijos Aukščiausiojo Teismo praktiką tenka pastebėti, kad neturtinės žalos atlyginimas, kaip teisių gynimo būdas, kai ieškinyje pareiškiamas dėl velionio asmeninių neturtinių teisių gynimo, netaikomas. Vienoje iš bylų Vokietijos Aukščiausiasis Teismas sprendė klausimą, ar pagrįstas velionės sūnaus reikalavimas priteisti neturtinę žalą už tai, kad buvo pažeistos jo velionės motinos asmeninės neturtinės teisės. Pažeidimo aplinkybės sudarė tai, kad ieškovo mama buvo nužudyta kartu su ja gyvenusios dukters, ir šis įvykis buvo nušviestas SAT1 televizijos, kuri nufilmavo nurengtą ieškovo motinos lavoną ne tik pačios velionės namuose, bet ir abdukcijos salėje. Nagrinėjamu atveju Vokietijos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad teisę prisiteisti neturtinę žalą turi tik tie teisės subjektai, kurie yra gyvi. Pasak Aukščiausiojo Teismo, suteikimas teisės prisiteisti neturtinę žalą paveldėjimo arba velionio asmeninių neturtinių teisių gynimo pagrindu pa-

žleistų sistemines nuostatas ir suteiktų galimybę materializuoti asmenines neturtines teises, kai pažeidžiamas neturtinis šių teisių aspektas (Die Entscheidung des Bundesgerichtshof, 2005). Tenka pastebėti, jog šią nuostatą, kad teisę prisiteisti neturtinės žalos atlyginimą turi tik tie teisės subjektai, kurie yra gyvi, Vokietijos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo ne tik aptartoje byloje, bet ir vėlesnėje savo jurisprudencijoje (Die Entscheidung des Bundesgerichtshof, 2012). Šiai bendrosios kompetencijos teismo praktikai yra pritaręs ir Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas. Pastarojo vertinimu, žmogaus garbės ir orumo suteikiamos teisinės apsaugos garantijos nesuponuoja pareigos bendrosios kompetencijos teismui išplėsti civilinių sankcijų sistemos. Be to, Konstitucinis Teismas nurodė, kad žiniasklaidos priemonės prieš trečiuosius asmenis atsakytų tik tada, jeigu ieškovai patys būtų temos dalis. Asmeninis ryšys su visuomenėje pavaizduotu asmeniu nesuteikia pagrindo jo apsaugai ir neturtinės žalos priteisimui (Die Entscheidung des Bundesgerichtshof, 2006 (1)). Ši Vokietijos aukščiausiųjų teisminių institucijų jurisprudencija suteikia pagrindą konstatuoti, jog buvo tinkamai įvertintos aplinkybės, kad velionio artimieji gina ne savo pažeistas teises, o mirusiojo. Dėl to teisė į neturtinės žalos atlyginimą jiems nepriklauso.

Manytina, kad atsižvelgiant į asmenų neturtinių teisių gynimo ir įgyvendinimo esmę po mirties, panašios pozicijos turėtų laikytis ir Lietuvos teismai, o įstatymų leidėjas, siekdamas teisių gynimo būdų suderinamumo su LR CK 2.21–2.22 straipsniuose įtvirtinta teorija, neturtinės žalos atlyginimą, kaip teisių gynimo būdą, turėtų panaikinti.

3. Asmens neturtinių teisių po mirties teisinio reguliavimo korekcijų poreikis ir galimybės

Teisinių korekcijų poreikį paprastai suponuoja teisinio reguliavimo ydingumas, kuris praktikoje sukelia arba potencialiai gali sukelti tam tikrų problemų. Apžvelgus LR CK II skyrių, kuris reglamentuoja asmens neturtinių teisių apsaugą po mirties, pastebėta, kad didžiausias teisinių korekcijų poreikis susijęs su 2.22 ir 2.23 straipsniais. Remiantis LR CK 2.22 straipsnio 1 dalimi, po asmens mirties teisė į atvaizdą įgyvendina mirusiojo sutuoktinis, tėvai ar vaikai, duodami sutikimą dėl mirusiojo atvaizdo panaudojimo. Analogiška nuostata numatyta LR CK 2.23 straipsnio 1 dalyje dėl velionio neturtinių teisių, susijusių su jo privačiu gyvenimu, įgyvendinimo. Sutikimą, leidžiantį paviešinti mirusio asmens privataus gyvenimo detales, turi duoti sutuoktinis, tėvai ar vaikai. Lingvistiškai aiškinant šias teisės normas darytina išvada, kad tretieji asmenys, norėdami Lietuvoje pasinaudoti minėtomis asmens neturtinėmis teisėmis po mirties, sutikimą turėtų gauti iš velionio sutuoktinio, tėvų ar vaikų. Esant tokio pobūdžio teisiniam reguliavimui interesų konflikto tarp artimųjų

nepavyktų išvengti tais atvejais, kai iš artimųjų likę tik vaikai ir jų pozicijos dėl mirusiojo neturtinių teisių įgyvendinimo iš esmės skirtųsi. Iš dabar galiojančio teisinio reguliavimo negalima vienareikšmiškai spręsti, ar tokiu atveju trečiasis asmuo sutikimą turėtų gauti iš visų vaikų, ar tik iš vieno jų. Sprendžiant šią problemą svarbu įvertinti, ar būtų teisinga ir protinga velionio neturtinių teisių įgyvendinimą patikėti vienam iš vaikų, kurį pasirinktų trečiasis asmuo vien dėl to, kad jam nepavyko gauti sutikimo iš kitų velionio vaikų dėl mirusiojo neturtinių teisių panaudojimo. Manytina, kad šis trečiojo asmens pasirinkimo motyvas neatitiktų nei teisingumo, nei protingumo principų, bet ir pažeistų kitų velionio vaikų interesus, kurie nepritartų mirusio asmens neturtinių teisių panaudojimui. Dėl to, susiklosčius tokio pobūdžio aplinkybėms, būtų tikslinga velionio vaikus, kiek jų bebūtų, vertinti kaip vieną. Tokiu atveju sutikimą trečiasis asmuo turėtų gauti iš visų vaikų.

Nagrinėjamos problemos kontekste tenka pastebėti, kad LR CK 2.22–2.23 straipsniuose įtvirtinta galimybė trečiajam asmeniui pasirinkti, iš kurio artimojo gauti sutikimą dėl mirusiojo neturtinių teisių įgyvendinimo, iš esmės sukuria paradoksalią situaciją, kai ne įstatyme numatyti artimi giminaičiai nusprendžia, kas gyvendins velionio neturtines teises po mirties, t. y. duos sutikimą dėl asmens neturtinių teisių panaudojimo, o trečiasis asmuo – pasirinkdamas vieną iš artimųjų. Manytina, kad šios problemos sprendimo būdą būtų galima surasti atsižvelgus į paveldėjimo teisės normas. LR CK 5.11 straipsnyje įtvirtinta įpėdinių pagal įstatymą eilė. Laikantis panašių principų būtų tikslinga tokią eilę numatyti ir neturtinių teisių po mirties įgyvendinimo atvejais. Eilės nustatymas pagal įstatymą būtų grindžiamas artimiausiu giminystės ryšiu. Dėl to, suteikus galimybę pačiam artimiausiam velionio giminaičiui nuspręsti dėl asmens neturtinių teisių įgyvendinimo, būtų eliminuota trečiojo asmens galimybė pasirinkti asmenį, kuris gyvendins velionio neturtines teises. Artimiausias pagal įstatymą asmuo, esantis pirmoje eilėje, vienasmeniškai turėtų teisę nuspręsti dėl asmens neturtinių teisių panaudojimo po mirties. Būtent į šį asmenį trečiasis asmuo turėtų kreiptis norėdamas gauti sutikimą dėl velionio neturtinių teisių panaudojimo. Taip pat šis asmuo, artimiausias velionio giminaitis, galėtų įvertinti, ar asmens neturtinių teisių panaudojimo būdas ir priemonės atitiks mirusiojo interesą.

Vis dėlto siekiant nepaneigti velionio valios nustatant eilę pagal įstatymą prioritetas turėtų būti suteiktas asmeniui dar esant gyvam pačiam nuspręsti, kas ir kokia apimtimi gyvendins ir gins jo neturtines teises po mirties. Velionio valios prioritetą prieš įstatyme numatytus subjektus būtų galima pagrįsti aplinkybe, kad įstatyme numatant subjektus, kurie turi teisę įgyvendinti ir ginti asmens neturtines teises, neatsižvelgiama į tai, kad asmeniui gali būti nepriimtina, kad jo neturtines teises po mirties gyvendins ar gins įstatyme numatyti artimi giminaičiai. Vien tik artimas giminystės ryšys nesuponuoja glaudžių santykių. Įstatymu suteikiant

artimiesiems įgyvendinti velionio neturtines teises neįvertinama aplinkybė, kad velionis galbūt niekada nebūtų davęs sutikimo panaudoti jo neturtinių teisių, pavyzdžiui, komerciniais tikslais. Šie argumentai suteikia pagrindą daryti išvadą, kad įstatyme numatyti subjektai turėtų teisę įgyvendinti ir ginti velionio neturtines teises tik tais atvejais, kai šis, dar būdamas gyvas, nebūtų išreiškęs valios dėl jo neturtinių teisių įgyvendinimo ir gynimo po mirties.

Pripažinus asmens teisę jam dar esant gyvam nuspręsti, kurie subjektai turėtų teisę ginti ir įgyvendinti mirusiojo neturtines teises, būtų galima išspręsti problemą asmenų, neturinčių artimų giminaičių, pagal įstatymą galinčių ginti jų neturtines teises po mirties. Vokietijos teisės doktrinoje pripažįstama, kad asmens teisė pasirinkti subjektus, kurie gins ir įgyvendins asmens neturtines teises po mirties, padeda užtikrinti mirusio asmens neturtinių teisių apsaugą tais atvejais, kai ji dėl įvairių priežasčių liktų be teisinės apsaugos (Fischer, 2004, S. 143). Šios šalies doktrinoje pripažįstama ir asmens teisė duoti konkrečius nurodymus, kurie susiję su asmens neturtinių teisių įgyvendinimu. Pavyzdžiui, nuspręsti, kas praėjus penkeriems metams po asmens mirties paviešins jo dienoraštį. Tokia galimybė kildinama iš Konstitucijoje įtvirtintos apsisprendimo teisės dar asmeniui esant gyvam (Luther, 2009, S. 182).

Realizuojant asmens apsisprendimo teisę Vokietijos teisės doktrinoje galima sutikti nuomonių, kad ši asmens valios išraiška dėl neturtinių teisių įgyvendinimo ir gynimo po mirties neturėtų būti susieta su jokiais formos reikalavimais, keliamais sandoriams. Esą tai sumažintų tokio pobūdžio sandorių galimybę. Nurodoma, kad net ir pritarus atitinkamos formos sandorių reikalavimams, vis tiek apie tokį sandorį tretieji asmenys sužinotų tik iš asmens, kuriam patikėta įgyvendinti velionio neturtines teises. Tuo tarpu kilus abejonių dėl asmens, turinčio teisę įgyvendinti ir ginti velionio neturtines teises, toks asmuo būtų įpareigotas įrodyti, kad būtent jam velionis pavedė įgyvendinti ir ginti neturtines teises po mirties (Luther, 2009, S. 185). Vis dėlto, siekiant išvengti ginčų ir teisinio neapibrėžtumo, nesinorėtų visiškai sutikti su šia Vokietijos teisės moksle išsakyta pozicija. Siekis išvengti teisinių ginčų suponuotų išvadą, kad tokie sandoriai dėl asmeninių neturtinių teisių įgyvendinimo ir gynimo po mirties turėtų būti sudaryti rašytine forma. Tuo tarpu poreikis užtikrinti teisinį apibrėžtumą reikalautų tokias sutartis registruoti pas notarą. Atsižvelgiant į tai būtų galima konstatuoti, kad tokia sutarčių registracija padėtų artimiesiems išsiaiškinti, ar velionis nepakeitė įstatyme numatytos jų teisės ginti ir įgyvendinti neturtines teises. Toks sandorių registras sietinas ir su trečiųjų asmenų interesais. Asmenys, norėdami pasinaudoti asmens neturtinėmis teisėmis po mirties, turi žinoti, iš kurio asmens turi gauti sutikimą. Taip pat turi būti aiškus ir velionio valios išraiškos turinys – galbūt asmuo yra uždraudęs panaudoti jo neturtines teises komerciniais tikslais.

Šių nagrinėjamų aplinkybių kontekste ne mažiau svarbu išsiaiškinti, kuriam iš teisės institutų būtų galima priskirti šią asmens valios išraišką. Vokietijos teisės doktrinoje šiuo klausimu yra įvairiausių nuomonių. Teigiama, kad asmens teisė duoti konkrečius nurodymus, susijusius su asmens neturtinių teisių įgyvendinimu po mirties, priskiriama prie atstovavimo arba pavedimo institutų. Tačiau pažymima, kad tiek atstovavimo, tiek pavedimo teisiniai santykiai, remiantis Vokietijos civilinio kodekso 671 straipsnio 1 dalimi, gali būti nutraukiami mirusiojo įpėdinių ir tokia paveldėtojų galimybė ne visais atvejais atitiktų mirusiojo valią (Fischer, 2004, S. 144). Siekiant mirusiojo valią apsaugoti nuo įpėdinių, siūloma asmens pavedimą dėl jo asmeninių neturtinių teisių priskirti prie *sui generis* teisės, kurios negalėtų atšaukti mirusiojo įpėdiniai (Luther, 2009, S. 184). Nagrinėjamos problemos kontekste būtų aktualu panagrinėti, kokiam institutui pagal Lietuvoje galiojančias teisės normas būtų galima priskirti asmens valios išraišką dėl jo asmens neturtinių teisių įgyvendinimo ir gynimo po mirties. Pažymėtina, kad pagal Lietuvoje galiojančias teisės normas neįmanoma asmens valios išraiškos dėl asmens neturtinių teisių po mirties įgyvendinimo priskirti prie atstovavimo arba pavedimo teisės institutų, nes asmeniui mirus šie santykiai savaime pasibaigia (LR CK. 2.147 str. 1 d., p. 6, 6.763 str. 1 d., p. 4). Esminis argumentas, kuris asmens apsisprendimo teisę leistų įvardyti kaip *sui generis* teisę, įstatymo leidėjo valia įtvirtinti asmens neturtinių teisių gynimą ir įgyvendinimą po mirties prie LR CK antros knygos II skyriaus nuostatų kaip savarankišką teisę, nesusiejant jos gynimo ir įgyvendinimo su jokiais kitais teisės institutais. Dėl to šios asmens apsisprendimo teisės priskyrimas prie *sui generis* teisės leistų šią teisę įgyvendinti praktiškai. Asmens apsisprendimo teisės vertinimas kaip *sui generis* teisės taip pat leistų išvengti šios teisės vertinimo santykiyje su LR CK 5.1 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad nepaveldimos asmeninės neturtinės ir turtinės teisės neatsiejamai susijusios su palikėjo asmeniu. Pažymėtina, kad asmens teisės nuspręsti, kas gins bei įgyvendins jo neturtines teisės po mirties, ir paveldėjimo teisės normose įtvirtintų paveldėjimo objektų nereikėtų susieti. Pirma, paveldėjimo teisės institutas numato mirusio asmens turtinių teisių, pareigų ir kai kurių asmeninių neturtinių teisių perdavimą. Tuo tarpu suteikiant asmeniui teisę dar esant gyvam nuspręsti dėl asmenų, kurie turės teisę ginti bei įgyvendinti jo teises, pati neturtinė teisė nebūtų perleidžiama, o tik numatoma, kaip ji bus artimųjų įgyvendinta. Antra, asmens įgalioti asmenys įgyvendinti ir ginti asmens neturtinių teisių po mirties jokių prievolių neperimtų.

Pagrindžiant šią poziciją būtų galima atsižvelgti ir į Vokietijos teisės doktriną, kurioje išreiškiama nuomonė, kad asmens apsisprendimas jam dar esant gyvam nuspręsti, kas gins bei įgyvendins neturtines teises po mirties, neturėtų būti siejamas su teisinėmis pasekmėmis, numatytomis paveldėjimo teisės normose (Fischer, 2004, S. 132–133). Jei asmens apsisprendimo teisė būtų prilyginama paveldėjimo

teisinėms pasekmėms, tokiu atveju šias teises ginti bei įgyvendinti turėtų teisę ir nepilnamečiai velionio vaikai. Be to, nurodoma, kad dažniausiai, ar asmenys bus susieti paveldėjimo teisiniais santykiais, nulemia ekonominis interesas įvertinant, ar velionio turtas didesnis nei įsiskolinimas. Tuo tarpu pavedant ginti ir įgyvendinti asmens neturtines teises po mirties ekonominis interesas jokios įtakos neturi (Fischer, 2004, S. 135).

Atsižvelgiant į šių argumentų visetą darytina išvada, kad nėra nei praktinių, nei koncepcinių kliūčių asmeniui suteikti galimybę pačiam nuspręsti, kas ir kokia apimtimi įgyvendins bei gins jo neturtines teises po mirties. Ši asmens apsisprendimo teisė pripažintina kaip *sui generis*.

Išvados

1. Lietuvoje įtvirtintas teisinis reguliavimas leidžia daryti išvadą, kad asmens neturtinių teisių apsauga po mirties iš esmės grindžiama dviem teorijomis, kurios numato, kad asmeninės neturtinės teisės po mirties artimųjų ginamos kaip savo (netiesioginė koncepcija) arba pripažįstant, kad mirusiojo interesas yra teisinės apsaugos objektas.
2. LR CK 2.21–2.22 straipsniuose įtvirtinto neturtinės žalos atlyginimo, kaip teisių gynimo būdo, reikėtų atsisakyti kaip nesuderinamo su normų, kuriose jis įtvirtintas, tiksline paskirtimi. Vietoj neturtinės žalos priteisimo siūlytina įtvirtinti kitus teisių gynimo būdus, pavyzdžiui, reikalauti, kad asmuo nutrauktų teisę pažeidžiančius veiksmus, arba reikalauti pripažinti, kad velionio neturtinės teisės buvo pažeistos.
3. Siekiant suteikti ne tretiesiems asmenims, o velionio artimiesiems teisę nuspręsti, kas įgyvendins mirusio asmens neturtines teises, siūlytina nustatyti artimųjų, turinčių teisę įgyvendinti asmens neturtines teises, eilę pagal įstatymą.
4. Siekiant nepaneigti velionio valios, nustatant eilę pagal įstatymą, ir užtikrinti asmenų, kurie neturi artimųjų giminaičių, neturtinių teisių apsaugą, siūlytina numatyti asmeniui teisę dar esant gyvam nuspręsti, kas ir kokia apimtimi gins bei įgyvendins jo neturtines teises po mirties.
5. Asmens teisę jam dar esant gyvam nuspręsti, kas gins ir įgyvendins jo neturtines teises po mirties, būtų galima įvardyti kaip *sui generis* teisę, kuri neturėtų būti tapatinama su paveldėjimo teisės instituto normomis.

Gauta 2014 12 05

Pasirašyta spaudai 2015 03 17

Literatūra

- Fischer, A. (2004). *Die Entwicklung des postmortalen Persönlichkeitsschutzes*. Frankfurt am Mein.
Die Entscheidung des Bundesgerichtshof, 2005-12-06, Nr. VI ZR 265/4. Prieiga internete: <http://juris.bundesgerichtshof.de> [žiūrėta 2014-02-15].
- Die Entscheidung des Bundesgerichtshof*, 2006.10.05, Nr. I ZR 277/03. Prieiga internete: <http://juris.bundesgerichtshof.de> [žiūrėta 2014-02-15].
- Die Entscheidung des Bundesgerichtshof*, 2008.09.16, Nr. VI ZR 244/07. Prieiga internete: <http://juris.bundesgerichtshof.de> [žiūrėta 2014-02-15].
- Die Entscheidung des Bundesgerichtshof*, 2012.03.20, Nr. VI ZR 123/11. Prieiga internete: <http://juris.bundesgerichtshof.de> [žiūrėta 2014-02-15].
- Die Entscheidung des Bundesverfassungsgericht*, 2000.08.25, Nr. 1BvR 2707/95. Prieiga internete: <http://www.bundesverfassungsgericht.de>. [žiūrėta 2014-02-15].
- Die Entscheidung des Bundesverfassungsgericht*, 2001.04.05, Nr. BvR 932/94. Prieiga internete: <http://www.bundesverfassungsgericht.de> [žiūrėta 2014-02-15].
- Die Entscheidung des Bundesverfassungsgericht*, 2006.08.22, Nr. 1BvR1168/04. Prieiga internete: <http://www.bundesverfassungsgericht.de> [žiūrėta 2014-02-15].
- Die Entscheidung des Bundesverfassungsgericht*, 2006.10.19, Nr. 1 BvR 402/06 (1). Prieiga internete: <http://www.bundesverfassungsgericht.de> [žiūrėta 2014-02-15].
- Die Entscheidung des Bundesverfassungsgericht*, 2007.12.19, Nr. 1 BvR 1533/07. Prieiga internete: <http://www.bundesverfassungsgericht.de> [žiūrėta 2014-02-15].
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008-01-02 nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-2/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010-08-06 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358/2010.
- Luther, Ch. (2009). *Postmortaler Schutz nichtsvermögenswerter Persönlichkeitsrechte*. Kiel.
- Schulze Wessel, L. (2001). *Die Vermarktung Verstorbener*. Dresden.

PROBLEMS OF LEGAL PROTECTION AND IMPLEMENTATION OF PERSONAL NON-PROPERTY RIGHTS AFTER DEATH

Tomas Pukšmys

Summary

The present article deals with the problems of the legal protection and implementation of personal non-property rights after death. It is noticeable that in cases where the personal non-property rights are breached during the person's lifetime, the remedies and their implementation do not cause as many problems as in cases where the personal non-property rights are breached after death. It should be noted that nowadays active discussions are held and efforts are made to find ways to legally justify the protection of personal non-property rights after death. The problem of justifying the personal non-property rights after death lies in the provision that after the death of a person the related rights shall terminate. However, it must be acknowledged that such a provision, which eliminates the protection of personal non-property rights after death, would not be legitimate. Such practical

situations as degrading life story of a deceased person in a book, the use of an image of a deceased person for promotional purposes lead the conclusion that the personal non-property rights must also be protected after the person's death.

The protection of personal non-property rights after death in Lithuania is governed by Chapter II of the Civil Code of the Republic of Lithuania (hereinafter referred to as CC LR), however, the Lithuanian legal theorists are still lacking the conceptual approach to these non-property rights. It has to be noted that the protection of personal non-property rights after death in Lithuania governed by CC LR does not deny the need to justify how the protection of non-property rights of the deceased is compatible with the provision that after the death of a person the related rights shall terminate. Therefore, in order to justify this contradiction and to a better understanding of the protection and implementation of personal non-property rights after death, it is necessary to complete the analysis of these non-property rights. The German experience is followed in the analysis of the protection of personal non-property rights after death. Doctrinal studies conducted in this country and many years of experience in the protection of these rights help to find solutions to legal problems. In addition, the theories developed in the scientific works of legal professionals of this country reveal relevant models of the protection and implementation of personal non-property rights after death. Therefore, these models are considered in the present article identifying positive and negative aspects of these theories. The article reveals that in their works German legal professionals basically distinguish two theories: one of them is based on the fact that the protection of personal non-property rights after death shall derive from the interest of a living person to protect those rights as his / her own. The supporters of another position indicate that the protection of these rights shall be the interest of the deceased person as the object of legal protection, which must be defended. According to this approach, the personal non-property rights after death shall be understood as the subjective rights continuing to exist. It is stated that according to the latter theory only the interest of the deceased is exclusively defended regardless of whether the non-property rights of his / her relatives have been violated. After separating the protection of non-property rights of the deceased from the breach of non-property rights of a defending person, the risk that the non-property rights of the deceased will not be defended if the relative of the deceased person fails to prove the infringement of his / her rights is eliminated. In addition, taking into account only the violation of non-property rights of a deceased person, it can be argued that the focus is put solely on the protection of non-property rights of a deceased person, rather than of the relatives defending his / her interests. Meanwhile, according to the theory, which says that the protection of personal non-property rights after death shall derive from the interest of a living person to protect those rights as his/

her own, it is argued that in most cases the relatives of a deceased person perceive the infringement of non-property rights of the deceased as the infringement of their own since the deceased person remains in their memories. Therefore, the supporters of this theory suggest to extend the protection of non-property rights of a living person in order to ensure the protection of non-property rights of the deceased. This system of legal protection is also referred to as an indirect concept of the protection of the deceased. In accordance with the legal literature, while assessing the contents of the infringement under this theory, it should be taken into account whether the violation of personal non-property rights after death resulted in the violation of non-property rights of the relatives defending the deceased person's rights. The fact whether the deceased would have given prominence to the infringement or would have swallowed it, should have no legal value in assessing the validity of the claim; in this case, only the feelings of a living person regarding the infringement of rights of the deceased should be taken into account. After having evaluated both of the theories, the conclusion is drawn that the theory, based on the fact that the protection of personal non-property rights after death shall derive from the interest of a living person to protect those rights as his / her own, does not ensure the proper protection of personal non-property rights as it fails to explain how those personal non-property rights, for the infringement of which the relatives of the deceased did not experience emotional suffering or cannot prove the spiritual and emotional connection to the deceased, should be defended.

Despite the fact that the present article has considered the advantages of the theory, which relates the protection of personal non-property rights after death to the interest of the deceased as the object of legal protection, it is prominent that the theories reviewed in the present article contradict the provision that personal non-property rights shall terminate after death and cannot be defended. The article also concludes that these theories can be realized in practice. This is evidenced by the Lithuanian legal regulation. After having assessed the contents of Articles 21.2, 22.2 and 24.2 of CC LR related to the protection of personal non-property rights after death, it is noticeable that the legal protection provided in Articles 2.21–2.23 of CC LR is based on the theory, which states that the interest of the deceased is the object of legal protection. Meanwhile, Article 2.24 of CC LR provides the protection of honour and dignity of a deceased person in accordance with the theory, based on the fact that the protection of personal non-property rights after death shall derive from the interest of a living person to protect those rights as his / her own.

Referring to the aforementioned theories, the article questions the Lithuanian legal regulation, which provides the compensation of non-pecuniary damage for the infringement of non-property rights of the deceased to his/her relatives. After assessing the nature of the protection and implementation of personal non-property

rights after death as well as the compatibility of available remedies with the theory stipulated in Articles 2.21–2.22 of CC LR, the author of the article proposes the legislator to reject the compensation of non-pecuniary damage as a remedy.

In addition, the review of Chapter II of CC LR, governing the protection of personal non-property rights after death, revealed that the legal adjustments are mostly required in Articles 2.22 and 2.23. In accordance with Article 2.22 paragraph 1 of CC LR, the right to a person's image after death shall be implemented by spouses, parents or children of the deceased by giving consent for the use of the image of the deceased. An analogous provision is provided in Article 2.23 paragraph 1 of CC LR on the implementation of non-property rights of the deceased related to his / her private life. The consent to publicize the details of private life of the deceased shall be given by his / her spouse, parents or children. It should be noted that the need to adjust these legal norms may arise due to problems which are faced with in the implementation of personal non-property rights after death. For instance, the article raises a question how the non-property rights of the deceased should be implemented under the legal regulation if his / her children are the only living relatives, whose positions on the implementation of non-property rights of the deceased significantly differ. It should be noted that the current legal regulation cannot unambiguously determine whether in this case a third party should obtain the consent from all the children, or from only one of them. In addition, it is noticeable that the possibility of a third person stipulated in Articles 2.22–2.23 of CC LR to choose which relative should give the consent on the implementation of non-property rights of the deceased, basically creates a paradoxical situation where close relatives not provided by the law decide who shall implement the non-property rights of the deceased after death, i. e. give the consent for the use of personal non-property rights, and a third person – in choosing one of the relatives. It is proposed to solve these problems, which may arise in practice, by establishing the succession of persons entitled to implement the personal non-property rights after death under the law. The article highlights that in order not to deny the will of the deceased in determining the succession under the law, the priority should be given to the person to decide himself / herself still being alive who and to what extent should implement and defend his / her non-property rights after death. The article notes that the legal possibility to allow the person to decide himself / herself still being alive on the implementation of his / her non-property rights after death would help to solve the problem faced by the persons who have no close relatives under the law that could defend their non-property rights after death.

After a detailed analysis, the conclusion is drawn that the person's right to decide himself / herself still being alive who shall defend and implement his/her non-property rights after death could be described as *sui generis* right, which should not be confused with the right of inheritance under legal institute.